

anthrōpos. Kontekst određuje da li se na po-
jedinom mjestu *sōma* upotrebljava umjesto
osobne zamjenice koja se odnosi na cijelu
osobu ili samo na pojedini reprezentativni
dio osobe. Ipak *sōma* ostaje vjerno svome
jedino fizičkom značenju" (154–156).

Iz odbacivanja Bultmannova spiritualizir-
anja uskrnuća ljer bi uskrnuće fizičkog
tijela bilo mitski sablažnjivo modernom čov-
jeku) vidi se da G. svoju studiju i svoje zak-
ljučke temelji prvenstveno na izrazu *sōma*
u 1 Kor 15 gdje Pavao kategorično uči da je
Isus tjelesno uskrnuo i da će tjelesno oživjeti
one koji su mu se pridružili vjerom i kršće-
njem. Bultmannovo egzistencijaliziranje evan-
đelja u ovoj stvari G. naziva izopačavanjem
objave (str. 168). Svoju analizu izraza *sōma*
u 1 Kor 15 odlučno zaključuje: „Tako Pa-
vao upotrebljava *sōma* upravo zato što je središ-
nja u njegovoj soteriologiji fizikalnost
uskrnuća." On odbacuje Bultmannovu kate-
goriju o transformaciji personalnosti prili-
kom uskrnuća (str. 164–169). U Bultmanno-
vu tumačenju uskrnuća i *sōme* G. vidi „pot-
cjenjivanje materijalne polovice ljudske osobe
i materijalnog svijeta oko čovjeka" (str. 189).

O odnosu ljudskog bitka i tijela G. zaklju-
čuje: „Dosljedno supstantivalno značenje
izraza *sōma* štiti funkcionalni element koji je
vlastit tom izrazu. Taj se element sastoji u
instrumentalnoj funkciji fizičkog tijela,
funkcija koja je nužna za ljudsku egzistenci-
ju. Stoga *sōma* isključuje asketizam i misti-
cizam koji naglašavaju povlačenje iz povijesti
i društva. Somatska antropologija isključuje
spiritualizirani idealizam, romantizizam i
introvertivni egzistencijalizam. Pozitivno, fizi-
kalnost *sōme* potvrđuje život u materijalnom
svijetu i našu odgovornost za nj. Nekršćans-
kom materijalizmu ne izmičemo bijegom nego
posvećenjem. Osiguravajući važnost materijal-
nosti za budućnost po fizičkom uskrnuću
sōma osigurava važnost materijalnosti u sa-
dašnjosti. Tako teologija zadržava ovozemaljsku
primjenjivost zajedno s onozemaljskom
nadom" (202–203).

U pretposljednem poglavlju *Sōma, indivi-
dualnost i skupnost* (217–222) R. napada
J.A.T. Robinsona koji je u svom djelu *The
Body: A Study in Pauline Theology* (London
1952) odviše kolektivizirao pojam *sōme*
kao zborne osobe. Posljednje poglavlje primje-
njuje rezultate istraživanja o tjelesnosti *sō-
me* u ljudskoj osobi na Crkvu kao *sōma*
Hristou, bez razlikovanja nijansi na jednoj
strani 1 Kor i Rim, te Kol i Ef na drugoj stra-
ni. Crkva je figurativno tijelo sastavljeno od
osoba s fizičkim tjelesima (230). Na kraju
zaključuje: „Pavao potpuno personalizira *sō-*

mu kao nužni dio ljudske konstitucije i auten-
tične egzistencije. On ipak ne dematerijali-
zira *sōmu* pri teološkoj obradi niti uči da *sō-
na* obuhvaća cijelu osobu. Učiniti jedno ili
drugo značilo bi navaliti na ovaj izraz teret
koji ne može podnijeti. Ne zamjenjujući duh,
sōma dobiva na teološkom značenju kao fizi-
čko tijelo koje je čovjekovo sredstvo
konkretnog služenja Bogu" (244).

U popisu odabrane literature na kraju
knjige (245–252) R. donosi 146 naslova iz
čega se vidi da je pročitao sva važnija djela o
biblijskoj i Pavlovoj antropologiji. Ipak, mene
je smetala pretjerana borbenost u toku iz-
laganja. Dobra strana njegove knjige jest što
upozorava da ne smijemo prebrzo primjenjivati
svaki naziv *sōma* na cijelog čovjeka u SP
i kod Pavla, te u tom smislu s pravom upo-
zorava na neke nategnute zaključke kod
Bultmanna i drugih ezegeta. Slaba mu je
strana što podliježe drugoj krajnosti tvrdeći
da *sōma* uvijek uključuje fizikalnost u čovje-
ku te vrlo rijetko, ako ikada, označuje cijelu
ljudsku osobu. Nadalje, upozoravanjem na
bitnu sastavljenost ljudske osobe od duhovnog
i materijalnog elementa ne distancira se do-
voljno od helenističkog dualizma prema ko-
jemu je tijelo zatvor duha a ne šansa konkretnog
povijesnog djelovanja i služenja Bogu.

Pri obrađivanju tjelesnog uskrnuća prema
1 Kor 15 ne vodi računa o drugim formulama
izricanja uskrne vjere u prvoj Crkvi, kao
što su: „Isus živi"; „Bog je Isusa proslavio"
itd.

M. ZOVKIĆ

KARL HÖRMANN, ATOMENERGIE: im
Widerstreit von politik, Ökologie und Ethik,
Innsbruck–Wien–München, Tyrolia–Verlag
1981.

Poznati bečki moralist pozabavio se u
ovoj knjizi jednim od gorućih pitanja da-
našnje civilizacije: pitanjem atomskih cen-
trala kao izvora za opskrbu energijom. O
tom se pitanju svuda po svijetu debatira,
često uz demonstracije i proteste, a u A-
ustriji se debata pojačala gradnjom atomske
centrale Zwentendorf, tridesetak kilometara
daleko od Beča. Centrala je dugo građena,

utrošena je golema svota novaca (prema nekim podacima gradnja jedne atomske centrale poput naše u Krškom stoji danas milijardu i pol dolara), sve u pretpostavci da će korištenje biti zakonski regulirano. Austrijska narodna skupština je 7. srpnja 1978. većinom glasova načelno pristala na gradnju atomskih centrala, ali da bi taj skupštinski prijedlog dobio zakonsku snagu, predsjednik republike zatražio je opći narodni referendum o tom pitanju. Referendum je izvršen 5. studenoga iste godine, u znaku žestoke kampanje pro et contra. Makar i uz malu većinu, ipak je pobijedila ona skupina građana koja je bila protiv atomskih centrala. I tako se Austrija našla u čudnoj situaciji: izgrađena je atomska centrala, a onda nije dobivena dozvola za njezinu upotrebu. Neki politički krugovi, posebno u redovima vladajuće socijalističke stranke, nisu računali da će naići na takvo reagiranje većeg dijela građanstva.

Ova studija profesora Hörmanna vrlo dokumentirano pokazuje koliko ima rasprava i diskusija o pitanju atomskih centrala, prvenstveno u Austriji i na području njemačkoga jezičnog područja, ali i drugdje po svijetu. Studija je pravi rudnik podataka. Ima tri dijela. Prvi dio pod naslovom *Političke odluke* donosi historijat događaja i političke implikacije u vezi s gradnjom centrale Zwentendorf. Najopširniji je drugi dio pod naslovom *Spornе atomske centrale*. Tu je skupljeno obilje materijala koji se zna iznositi u ovim diskusijama. Polazeći od konstatacije da potrošnja energije raste i da su dosadašnji izvori nedovoljni, ljudi se pitaju što raditi. Jedni vide izlaz, barem djelomično, u korištenju atomske energije. No to nosi sa sobom toliko problema da se i vrhunski stručnjaci raznih kategorija i profila ne mogu složiti u temeljnom pitanju: graditi ili ne graditi atomske centrale. Tu je mogućnost raznih nesreća u samim centralama (sjetimo se samo slučaja Three Mile Island u USA), mogućnost potresa, oštećenje okoliša, a osobito radioaktivno zračenje. Poseban problem predstavlja otpadni materijal („radioaktivno smeće“), koji dugo čuva svoje radioaktivno zračenje (kod urana 30 godina), ali posebno je opasan plutonij 239 koji nastaje u reaktoru. Njegovo „polovično vrijeme“ raspadanja je ni više ni manje nego 24.000 godina. Postoji čak tendencija da se prijeđe na taj opasni plutonij, koji navodno posebnom

tehnologijom (fast breeder, Schnellbrüter) više energije proizvodi negoli troši.

Sugeriraju se alternativna rješenja: najprije štednja energije, zatim, uz postojeće rezerve ugljena i mineralnih ulja, sunce, vjetar, geotermičke vode, biomase i, osobito, voda kao izvori energije. Teoretski postoji mogućnost „atomske fuzije“, koja bi navodno bila bez štetnih posljedica, ali još smo daleko od te mogućnosti. Spominje se i mogućnost raznih terorističkih prepada na atomske centrale, a na kraju dolazi u pitanje i sama ekonomičnost gradnje atomskih centrala. Skupe su, a trajanje im je 20 godina.

Sva ova pitanja imaju svoje branioce i svoje napadače, na raznim razinama i jednake stručnosti, tako da izgleda kao da se nalazimo u nerazmrsivoj zavrzlami.

Hörmannova knjiga marljivo i dokumentirano donosi razne podatke koji nam daju dosta materijala za razmišljanje.

Treći dio knjige nosi naslov: *Zadaci Crkve i teologa*. Nameće se naime pitanje da li je cijelo ovo pitanje samo za fizičare, ekonomiste i političare, možda i ekološke, ili ima tu i drugih koji treba da se jave za riječ. Po priznanju samih fizičara i drugih stručnjaka cijeli problem poprima i etičko, pa i vjersko značenje, jer se radi o zahvatu koji duboko zasijeca u život cijeloga ljudskog roda. Stoga i Crkva i teologija trebaju dati svoj prinos, uz uvjet, dakako, da se nastoje temeljito informirati o cijeloj problematiki, što nije baš lako. U sadašnjem trenutku one nisu u stanju dati neke jasne odgovore (a i ne spada na njih da daju neka tehnička rješenja). Mnogo je važnije da teologija ističe i razvija onu opću sliku o čovjeku i svijetu, o dostojanstvu čovjeka i poštovanju prirode i o našoj povezanosti s budućim generacijama, kojima ne bismo smjeli nepopravljivo pokvariti uvjete života. Staro crkveno učenje o potrebi „askeze“ poprima posebno značenje u ovom trenutku potrošačkog društva.

Pročitavši opće razloge pro et contra, čitatelju se nameće pitanje: a što in concreto kad treba donijeti odluku „da“ ili „ne“? Hörmann je svjestan teškoće problema i da ima teologa i nekih crkvenih foruma koji se razilaze u konačnim stavovima. Stoga on u kratkom zaključku donosi svoj osobni stav koji donosimo u cjelini:

„Čitalac može sada zapitati što pisac drži o atomskim centralama. Pisac mora priznati da on osobno za sebe (još) nije uspio prevladati sumnje s obzirom na takva postrojenja. Prije svega (još) nije mogao steći uvjerenje da je dovoljno raščišćeno kakvu baštinu naše vrijeme prepušta budućim generacijama s atomskim centralama, bilo što se tiče genetskog utjecaja zračenjem, bilo zbog opasnih otpada (atomske smeće). Neka se autoru oprostí što toliko brojnim citatima dodaje i ovaj zadnji, koji točno odgovara njegovu uvjerenju: 'Poput tolikih sugrađana i suvremenika, imajući pred sobom množinu suprotnih argumenata koje iznose stručnjaci, ne osjećam se u stanju da dođem do točnog i valjanog suda o samoj stvari, kojoj unatoč svim informacijama ne mogu dovoljno vidjeti domet. Već to je razlog koji radije govori za 'ne' negoli za 'da', jer postoji opće načelo da je bolje izostaviti odluku, kojoj se ne može vidjeti domet, ako baš nismo prisiljeni da odluku donesemo' (N. Leser, *Atomare Sprengkraft und Stabilität der Demokratie* 10).

Pisac ne želi uskratiti poštovanje nikome koji, nakon brižljivog ispitivanja, smatra da može doći do drukčijeg zaključka" (str. 149).

Ovdje imamo upravo opipljiv primjer kako moderna civilizacija nameće neka etička pitanja na koja uza svu dobru volju nije moguće jasno i odrešito odgovoriti. Ni Crkva ni teologija nemaju jasnih stavova, pa je logična posljedica pluralizam mišljenja. Episkopati uglavnom izbjegavaju dati jasan sud, iako je vatikanska delegacija pred Internacionalnom agencijom za atomsku energiju u Beču (IAEA) izjavila: „Svijet se ne može više odreći korištenja atomske energije" (KNA 27. 9. 1980; usp. M. Rock, *Kernenergie in der Sicht katholischer Ethik*, Mainz 1981 /Aktuelle Information 21/, str. 26).

Autor ima pred očima prvenstveno prilike u Austriji. Njegov stav uključeno dopušta mogućnost da u nekoj drugoj zemlji prilike mogu biti malo drukčije (veća „prisila na odluku"), a također da i vrijeme može pridonijeti da steknemo jasnije sudove.

Mi u Jugoslaviji ušli smo u klub zemalja s atomskim centralama bez prevelikih skrúpula. Već imamo atomsku centralu u Krškóm (Slovenija/Hrvatska), koja već radi, ali smanjenim kapacitetom zbog nastalih kvarova. Predviđeno je da se 1985. počne s gradnjom

druge atomske centrale u Prevlaci kraj Dugog Sela, koja bi trebala proraditi 1992. godine. Navodno do kraja stoljeća trebalo bi u nas biti šest atomskih centrala.

Imajući u vidu nedostatak energije, posebice u Hrvatskoj, mi kao da smo nekako skloni takvim projektima. No uvijek ostaje pitanje je li to put prema pravom rješenju. Kod nas se već javno spominje kako je u našoj zemlji učinjeno više velikih, ali promašenih investicija. Ova Hörmannova knjiga pruža nam priliku da se barem malo zamislimo o težini i zamršenosti ove problematike. Ona pruža obilje podataka, koji su većinom teolozima i crkvenim ljudima kod nas malo poznati. Stoga može odlično poslužiti kao uvod da se i mi malo ozbiljnije pozabavimo pitanjima i potvratima koji imaju tako dalekosežne posljedice. Ona je ujedno primjer solidnog i poštenog znanstvenog rada, gdje se ne ide za brzim sudovima i apodiktičnim tvrdnjama, kako se to kod nas često zna događati u crkvenim i teološkim redovima, nego se trijezno mjere razlozi *pro et contra* i na kraju donosi onakav sud do kojega je pisac konkretno mogao doći, računajući s mogućnošću daljnje misaonog razvoja i poštujući stavove onih koji odgovorno i argumentirano drukčije misle.

M. VALKOVIĆ

A. A., *IL RUOLO DI MARIA NELL'OGGI DELLA CHIESA E DEL MONDO*. Simposio mariologico Roma, Ottobre 1978. Edizioni *Marianum*, Bologna 1979, str. 218.

Ovo je Zbornik predavanja koja su razni teolozi održali na međunarodnom mariološkom simpoziju koji je organizirao Teološki fakultet *Marianum* u listopadu 1978. godine. Tema simpozija bijaše *Uloga Marije u današnjoj Crkvi i svijeta*. Simpozij je istakao dvije povijesne stvarnosti: današnjicu Crkve i današnjicu svijeta. I jedna i druga ima svoje probleme. U svojoj razradi simpozij nije privilegirao ni jednu ni drugu današnjicu, nego je obje jednako razmatrao. Tako su predavači na simpoziju razradili velike marijanske teme u odnosu na suvremeni svijet i suvremenu Crkvu. Dotiču se često onih tema koje su danas u središtu i u žarištu teološke diskusije kao što su npr. diskusija o ulozi žene u današ-